

RECENZE

Fenomén románu

Svatoň, V.: *Epické zdroje románu. Z teorie a typologie ruské prózy. Ústav pro českou a světovou literaturu AV ČR, Praha 1993.*

S radostí beru do rukou každou českou knihu o románu: vskutku - česká teorie románu nebyla v minulosti nijak silná, šlo spíše o "chytré" analýzy a sentence. Práce posledních let však situaci podstatně změnily (ať již to bylo zásluhou R. Grebeničkové, D. Hodrové nebo dalších). Vladimír Svatoň je znalcem literatury a světového románu, je to rusista se širokým rozhledem a citlivostí pro literární tvar: připomeňme jeho studie o Lukáčsovi a Bachtinovi, jehož vydávání u nás podnítil. *Epické zdroje románu* s podtitulem *Z teorie a typologie ruské prózy* (Vydal Ústav pro českou a světovou literaturu AV ČR jako přílohu časopisů Česká literatura a Svět literatury, Praha 1993) jsou souhrnem jeho špičkových studií. V původní verzi byly publikovány u nás i v zahraničí. Zahrnují časové údobí od 60. do 90. let a jejich bibliografické údaje jsou také svého druhu nostalgickou časopiseckou mapou české literární vědy, slavistiky a rusistiky.

Ve studii *Historická poetika a její předpoklady* mří Svatoň ke světové literatuře a románu, neboť "román byl od počátku chápán jako projev

světové literatury." Na příkladu filozofů a estetiků 18. a 19. století (J. G. Herder, F. Schelling, A. Schlegel, J. W. Goethe) ukazuje na snahy o uchopení celistvého fenoménu slovesného umění a kontrastní pojetí A. Veselovského a A. Potební je mu východiskem tvrzení, které vlastně předznamenává všechny studie, totiž, že "historická poetika nesleduje pouze nekočné proměny uměleckých prostředků, ale především zákonitost uměleckého tvaru, jeho souvislost s epochou, kterou chce vyjádřit, s konstitutivními rysy lidské existence v tom či onom historickém útvaru." Právě tu autor prokazuje svou brilantní schopnost hledat a nalézat loci communes příznačné pro budování románu, ať již jde o "pololiterární žánry", nebo romanopiscovu osamělost (W. Benjamin) či donjuanský, faustovský a hamletovský mýtus. Román byl původně negativním útwarem (F. X. Šalda), ale má také platnost konstitutivní: "Proto román může být zdařilý jen tehdy, obsahuje-li obě polohy, analytickou i mytickou, poetickou i prozaickou, současně." (18). Nedomnívám se však, že Babička B. Němcové je idylic-

ké vyprávění, do něhož musí být vpleten osud Viktorčin, předtucha Baručina budoucího života, i hluk válek z babiččina mládí - spíše si myslím, že román (pokud právě Babičku za román pokládáme) staví nejen na principu "tkalcovského článku", který se zmitá mezi dvěma krajnostmi (Šalda), ale také na sisyfovském principu nedotvořenosti, nedokončenosti, nedotaženosti, nedosažení cíle. V Babičce je cílem idylický vesmír, ale nikde jej není dosaženo, i když k němu všichni směřují a "laboratorně" jsou schopni idylu vytvořit (rané vdovství babičky, "podivná" rodina Proškova s věčné cestujícími otcem, osud Viktorky, komtesy Hortensie i samotné pani kněžny - proti tomu "laboratorně" modelovaný osud Míly a Kristly).

Stať *Dvojí koncepce klasického románu* buduje na srovnání G. Lukáče a M. Bachtina a ukazuje, která různá pojetí románu vyrůstají z různých filozofií a také z různých životních a komunikačních realit. Takřka za významové jádro svazku bych pokládal studii o karnevalizaci v teorii románu, v níž autor originálně využívá Goethovy Italské cesty, i když se plně neztotožňuje s pojetím karnevalizace jako prohlédnutí, demaskování (65). Svatoňovo filozofické pojetí artefaktu je markantní také ve studii o klasickém a moderním pojetí všednosti (Evžen Oněgin). Zde se v plném světle ukazuje síla jeho metody, která mu dovoluje uvidět v "románu ve verších" předchůdce moderní prózy a moderního životního pocitu vůbec, tak její určitá abstraktnost, která jde tak trochu "kolem" literatury ja-

ko řemesla a příjmu - snaží se je však subsumovat pod obšáhlejší kategorie. V. Svatoň se tu elegantně vyhnul akademické křečovitosti, která se utápí v detailech, ale právě proto jeho jinak skvělá úvaha vyvolává řadu otázek (opozice románu a poezie, "zrcadlová kompozice" díla, Puškinovo kolísání mezi starosvětskostí a její ironizací).

"Román životního zvratu" v ruské tradici, studie o Remizovových Křížových sestřích (Svatoň je pokládá za Remizovo nejlepší dílo, v některých západních dějinách ruské literatury není v partiích o tomto autorovi ani zmíněno), je Svatoň velmi blízko výkladů amerického slavisty Garyho Saula Morsona o *Vojně a míru* (Hidden in Plain View, 1987). Najít dominantní rys se autorovi daří i ve stati o životě Klíma Samgina a "románu rozpadu říše", stejně jako v pojednání o Doktoru Živagovi, Českém snáři a v zobecnění kosmické vize v ruské próze na počátku našeho století. Všechny studie tak či onak míří k ruskému románu či zde vyústují - Český snář dokládá, že toto žánrové podloží má značný akční rádius (ale jde také o samotného autora: snad si ještě vzpomeneme na příslušné pasáže v Sekyře).

V. Svatoň se nikdy nechytí na vějičku náhodného postřehu; je celistvý, hluboce ponořený a pevně ukotvený: když modeluje svou představu, počíná si velmi obezřetně. Sborníky studií se nyní uplatňují - zdá se - s větším úspěchem než kompaktní monografie (*Román a "genius loci"*, Praha 1992, nebo náš svazek esejů *Od Bachtina k Solženi-*

cynovi, Brno 1992). Autor se soustřeďuje na několik topoi: nevytváří sice úplnou typologii, jako to kdysi činili Percy Lubbock nebo Edwin Muir, spíše vyzvedává typové trsy ("román zakotvení", "román životního zvratu", "román rozpadu říše"). Svatoňova výkladová a stylistická brilantnost a noblesa je nabiledni - na druhé straně toto modelování a zdůrazňování dominant poněkud zastírá faktickou neuspořádanost zkoumaného artefaktu. Jsou Křížové sestry opravdu jen románem životního zvratu, je Klim Samgin pouze románem střetnutí kultur, lze - aby chom uvedli příklady odjinud - svěst řadu děl k románů o bloudovi nebo k románů iniciacímu? A ještě zcela in margine: Doktora Živaga nepovažovali všichni - sine ira et studio - za tak geniální dílo, jak o tom uvažoval sám Pasternak - a nebylo možné srovnat s Doktorem Živagem právě krásné křečovitého Klíma Samgina?

Někteří Rusové dnes tvrdí, že končí tzv. petrohradské období ruské literatury, že se písemnictví na Rusi stává a stane tím, čím je odedávna na Západě, totiž vzrušením, krásou, zábavou, obchodem, nikoli vizí, proctvím či morální autoritou. Nestala se však ruská literatura světovým jevem právě touto svou zvláštní didaktičností a "neuměleckostí", snahou překračovat hranice artefaktu, vystupovat ze sebe sama? Řadu rusistů hnětlo a hněte, že se na ruskou literaturu často pohlíželo a pohlíží jako na ne-umění, že se utilitárně oceňovala a oceňuje více jako politikum (viz sovětskou perestrojku a katastrojku). Svatoňovy studie, které pokládám za špičku naší současné literární vědy, zkoumají ruský román jako umění, zároveň však dokládají, že typické vlastnosti ruského románu, to, čím byl zvláštní a čím se ve světě prosadil, jsou nezbytnou součástí jeho poetického kódu. Buďme tomu rádi.

Ivo Pospíšil

Marinelli-König, G.: Polen und Ruthenen in den Wiener Zeitschriften des Vormärz (1805-1848). Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 1992, 638 S.

1992 ist im Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften der zweite Teil einer Reihe, "Slavica in den Wiener Zeitschriften und Almanachen des Vormärz", die von Gertraud Marinelli-König erstellt wird, erschienen. An der Sammlung von Informationen, die sich in den diversen Wiener Zeitschriften des

Vormärz zu den verschiedensten Aspekten der einzelnen slawischen Länder finden, arbeitet die Verfasserin schon seit 1982. Dabei werden aus den wichtigsten Wiener Periodika jener Epoche alle Meldungen zusammengetragen, die die kulturelle, wirtschaftliche und politische Entwicklung eines bestimmten Landes